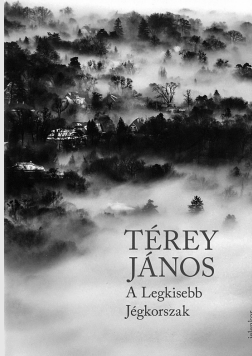

KRITIKA

Térey János

A Legkisebb Jégkorszak

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2015

Koncz Tamás

A JÉG HÁTÁN IS

Váratlanul, csalóka meleg után csapott le a hóvihár. A fürgeteggel járó hóátfúvások országsszerte autópályákat temettek be, a vihar egynapos mozdulatlanságra kényszerítette az úton levőket, a vidéki háztartásokat – több mint tízezer autós ragadt a kocsijában, hatan pedig kihűlés miatt haltak meg, és kilencvenezer fogyasztó maradt áram vagy víz nélkül.

A katasztrófa egyszerre volt természeti és morális jellegű: percek alatt vált nyilvánvalóvá, hogy a magát erősnek mutató politikai és karhatalom egyszerűen képtelen megbirkózni a húszcentis hóréteg jelentette kihívással. A megnyugtatónak szánt központi SMS („Segítünk! Ne hagyja el a gépjárművét. Ha elfogy az üzemanyaga, akkor üljön át egy másik gépjárműbe!”) többórás késéssel érkezett meg, és sokszor ez volt az egyetlen hivatalos visszajelzés, a helyzet kezeléséhez pedig végül külföldről kellett hókotrókat, mentőalakulatokat kérni.

Az állam tehetetlenségét látva tömegek ébredhettek rá: nem kérhetik számon az állampolgári jogokat, létbiztonságuk csupán a békeidők illúziója – végszükség esetén pedig mindenki magáért és közvetlen környezetéért felel. A keserű, katartikus tapasztalatot a valóság, a 2013.

márciusi hóvihar adta, de az alaphelyzet annyira regényszerű, hogy Térey János teljes joggal emelhetette be új kötetébe, *A Legkisebb Jégkorszak*ba is.

A szerző monumentális (több mint 600 oldalas!) verses regénye a „budai trilógia” záró darabja, ezer szállal kapcsolódik az *Asztalizene* című kamaradramához és a 2010-ben megjelent *Protokoll*hoz is. Alapvetése egyszerű és hatásos: mi történne, ha a korábban csak „pöfögő” izlandi Eyjafjallajökull vulkán újra kitörne, a légkört megtöltő hamu pedig általános lehűlést okozna? Mi történne, ha Magyarország emiatt nemcsak 24 órára, hanem évekre a hó fogságába kerülne?

A sok „ha”-ból új világ születik: a szerző többé-kevésbé hihető alternatív valóságot teremt, ahol a jégkorszak következményeként radikálisan alakul át a magyar társadalmi és politikai berendezkedés. 2019-ben járunk, az Orbánt váltó playboy-miniszterelnök, Radák sikeresen fogja össze a szociáldemokrata és a mérsékelt jobboldali pártokat – ez új motívum, Térey korábban sosem nevezett meg valódi politikust, míg itt, ha csak egy villanás erejéig, de felbukkan Áder János és Sólyom László is.

A kiegyezés azonban csak a jéghegy csúcán értékelhető momentum, hiszen a fagytól elgyötört országban mindennapos az éhezés, az erőszak, a fosztogatás, és itt-ott már fegyveres fundamentalisták, a „Nemzeti Cserkelők” is berendezték hadállásaikat. A széthullás napjaiban csak a legfelsőbb kör tagjai érezhetik magukat viszonylagos biztonságban: azok a figurák, akiket Térey utóbbi regényeiből már jól ismerhetünk – újra főhős lesz Mátrai Ágoston, az egykori protokollfőnök, feltűnik az egyre megviseltebb Labancz Győző, az *Asztalizene* beképzelt étterem-tulajdonosa, valamint Szemerédy Alma ügyvédnő. És még megannyi, teniszpályákról, luxusfogadásokról megismert mellékszereplő, akik most nexusaik, vagyonuk fedezékéből figyelik az általános, a Svábhegyet, a Rózsadombot is megközelítő agóniát.

Térey tehát ismét a színpadra vezeti a régi csapatot, a kiegészített, cini-kus, önnön ürességüktől megcsömörlött újjazdagokat: *A Legkisebb Jégkorszak*ban nem a katasztrófa helyzet a megdöbbentő, hanem az, hogy hősei tizennégy év után változatlan spleennel töltik napjaikat. A budai elit most külföldi utazások híján a Normafán sielget, unalmas hegyi bálokon ad pofavizitet; ami a hegy lábánál még élet-halál harc, az napalijukban áramszünetté csitul. Apróbb változások persze akadnak: van, aki lecsúszik, más válásba menekül – előrelépést egyedül Mátrai Ágostonnál látni, aki konzuli aranyéletét, odüsszeuszi bolyongásait feladva családot alapít.

Az események jó részét az ő perspektívájából ismerhetjük meg, ami sok izgalmat nem, legfeljebb polgári örömöket, szépen formált tájleírásokat tartogat: összebújós délutánok a várandós feleséggel, Fruzsinnával, kiadós séta a Széchenyi-hegy hópaplan fedte erdei ösvényein. Ide éppen csak beszűrődik a külvilág zaja, a baljós hírek tompítva, bár szorongást keltve érkezik meg – és ez valahol mélyen dühítő. Amikor a pletykák arról szólnak, hogy százan fagynak meg Budapesten, a pesti boltokat éhezők csapatai fosztogatják, a konzuli család éppen baconos paprikás-tejfölös rácpontyot vacsorázik, és azon nyafog, hogy nekik „túl vastag az alföldi iskola” (341) vagy az étolajban sütött halszelet. Megtehetik, az erő és a kifinomult ízlés velük van, mindenki más boldoguljon, ahogy tud.

A sznob, a vészhelyzet ismeretében cinikusnak tűnő kijelentésekben ott feszül *A Legkisebb Jégkorszak* alapvető ellentmondása – és ez a szerzői hozzáállásra is érvényes. Térey János újra és újra rámutat a budai burzsoázia felszínességére, ironikus popkulturális utalásokkal bizonyítja az életforma csillogó ürességét, de azért tűzön-vízen, három kötetten át is kitart mellette, mintha hőseihez hasonlóan neki is bűdös lenne a „lenti világ”. A regény jellemzően Buda-központú, Pest csak néhány elrettentőnek szánt jelenet háttére, a vidék pedig csak az utalások szintjén szerepel benne – főként akkor, amikor a településeket, utakat elzáró hóföregtegek kerülnek szóba.

Lehet ez tudatos provokáció – vagy „koncept”, ahogy egy affektáló Térey-hős mondaná –, de ettől még öncélú marad. Míg az *Asztalizenében* telitalálat volt az új arisztokrácia leleplezése, a trilógia zárókötetete már olyan, mintha a *Szomszédok* svábhegyí változatát néznénk: csupa elhasznált arc, mindenki megvolt már mindenkinek – az élmény pedig az olvasóknak, többször is.

Ráadásul a szerző az elitista narratívával milliók szenvedéstörténetéről mond le. Egy olyan drámáról, amely már most, hóvihár és szükségállapot nélkül is ott bugyborékol a fedő alatt, Borsod reménytelen falvaiban. A lehetőség felismeréséhez nem lett volna szükség lakkcipőt beszározó terepszemlére, elég meghallgatni Funktasztikust, a mezőkövesdi rappert: egyetlen száma többet mond el Magyarországot jelenéről és jövőjéről, mint ezer elnöki pohárköszöntő.

Az odavetett társadalmi háttér egyenes következménye, hogy később nem lesz hiteles a káosz ábrázolása sem. Kár, hiszen Térey alapvetően jól fokozza, adagolja a feszültséget, többek között azzal, hogy nyugtalanító párhuzamot teremt a természeti és társadalmi jelenségek

között. Már a nyitány, az Eyjafjallajökull leírása sokat sejtet: „Vadvíz vájta mélyedések a múltból, / finom redők a csonkakúp falán: / »A megkövesedett forradalom!« / Mátrai dörzsölte a tenyerét: »Figyeld meg, / Egyszer majd a Börzsöny is kitör!«” (70)

A romlás szintén természeti formában jelentkezik a Normafa környékén: az erdei vaddisznók egyre kétségbeesettebben kutatnak élelem után, és már az embertől sem ijednek meg. „Nyomulnak és csak néznek, vizslatnak, szimatolnak, / Egyre csak néznek, apró, elkerekedő szemmel, / Vizslatnak makacsul, karakánul kérnek, / Mit kérnek: KÖVETELNEK, / KÖVETELNEK” (166) – idézi fel Mátrai Ágoston a vaddisznókkal való találkozást. A csordában nem nehéz felismerni a jussát követelő tömeget, hiszen a vadkanok mellett csavargók és a nemzeti fundamentalisták portyáznak a hegyvidéken.

Az allegória aztán valósággá válik – a fegyveres szélsőségesek egy pesti merénylet után Budán is lecsapnak –, de több száz, nagyjából eseménytelen oldalnak kell leperegnie, amíg idáig eljutunk. Ráadásul a fundamentalisták bemutatása, az akciók leírása sem sikerült túl valóságos: *A Legkisebb Jégkorszak* elitizmusát jellemzi, hogy még felkelői is kiugrott értelmiségiek, vegyészmérnökök, egykori külügyérek – véletlenül sem melósok, bűnözők, mint '56-ban Falábú János és szabadcsapata volt. Ráadásul egyszerre vallják magukat anarchistáknak és sámánhitű nemzeti fundamentalistáknak, miközben pont ez a két szélsőség soha nem férhet meg közös szekértáborban.

Az ellentmondást nem oldja fel az sem, hogy Térey fantasztának, naiv fiúknak állítja be a felkelőket – épphogy hitelteleníti a regény akcióvonalát. Néhány tapasztalatlan ábrázoló ugyanis nem lenne képes rajtaütni őrzött állami objektumokon, fegyveres ügynöknőt juttatni a miniszterelnök magánpartijára – mindezt terrorkézszűtség idején (!), mikor köztudott, hogy a merénylő a Parlamentben, de egy szimpla bírósági beléptető kapunál sem úszhatná meg a teljes detektoros átvilágítást.

Az aránytalanságok miatt a felkelés, de még a fagy miatti szükségállapot is csak elmosódó háttérnek, nyomasztó, elnagyolt színpadi díszletnek tűnik. A fókusz a *high society* mindennapjain marad: a márkás estélyi, a miniszterelnök selyemfényű Aston Martinja, a celebbé avasztáló meteorológus Aviator napszemüvege jóval fontosabbnak tűnik, mint hogy hányan vesztek éhen Észak-Magyarországon.

Térey János tobzódik az ilyen részletekben, mert a részlet maga az élet – ebben a tekintetben *A Legkisebb Jégkorszak* monumentális, lenyű-

göző vállalkozás. A szerző ugyanolyan műgonddal ír körül egy tizenöt fogásos lakomát, mint a jégpáncél borította tájat, de akár egyetlen hősipkás faágot is. A tél tucatnyi – hívogató, félelmetes, fásult vagy fenséges – arcát villantja fel; ez és a békebeli erdei barangolások leírása a regény egyik nagy erénye. Térey a kötet előzményeihez illő, letisztult szabadverset használ – stílusa köznapian emelkedett, bár kissé monoton, hiszen minden szereplő ugyanazt a hangnemet használja, legyen szó a miniszterelnökről, egy hókotró vezetőjéről vagy az eseményeket a háttérből értékelő Mátrai Ágostonról.

Ha volt valami értelme az úri világ újraélesztésének, az Mátrai személyiségfejlődése lehetett. A *Protokoll*ból megismert, Anyegin-szerű karakter a kötet végére reményt és célt talál az életben. Apaként újra van miért élnie – továbblép, és végső soron ki is kerül közegéből, egyúttal a regény teréből is.

Kérdés, hogy távozásával nyolc év után lezárul-e a budai elit önis-métlő szüzséje, amely valójában az *Asztalizene* óta nem tudott újat mutatni – esetleg talál még újabb fogást a témán Térey. Én nem látok ilyet: a budai arisztokrácia sokadszorra köszöni, megvan, a jég és lakosság hátán is megél, unott jólétük krónikája már eddig is tekintélyes helyet foglalt el a könyvespolcokon.